

Vad pratar de om? Om arabiska hjältar och skurkar i film och TV

Aurora Tellenbach, fil.mag., timplärare i filmvetenskap

Araber i film och TV har under senare tid fått en ny sorts roller. Från att endast ha varit en del av bakgrunden i exotiserande produktioner eller ha representerats av en sexuellt utmanade magdansös, tilldelas de numera talroller. Tidigare har de sällan fått tala själva utan istället representerats av andra, som antingen tolkade deras behov eller som spelade araber i en mer eller mindre eurocentrisk tolkning. Från att ha varit en del av bakgrunden och rekvisitan, träder deras rollfigurer nu fram i förgrunden.

Idag anlitas skådespelare med arabisk bakgrund. Deras rollfigurer drivs av känslor som sorg, hämndbegär men agerar också under utpressning av skurkaktiga araber. De talar arabiska, deltar i dialogen som individer och har både ett namn och en personlig historia. Så vad pratar de om, nu när de har fått ordet?

Jag har valt några exempel som har visats på TV under våren 2005. Det är den amerikanska serien *Vita huset*, den brittiska serien *Spooks* och slutligen miniserien *Terrornätet* som är en brittisk och amerikansk samproduktion. Alla serierna eftersträvar en nära realism och de utspelar sig i en tid vi känner igen. Historierna anknyter till terrordåden i New York den 11 september 2001 och hämtar inspiration från bland annat sarin-attacken i Tokyos tunnelbana, invasionen av Irak och olika självmordsattentat. De är inspelade före PLO-ledaren Yassir Arafats död, utrymningen av bosättningarna i Gaza och bombattentaten i London.

Dessutom har Ridley Scotts film *Kingdom of heaven* gått på svenska biografer och även funnits tillgänglig för nedladdning på nätet, men då i en annan språkversion. *Kingdom of heaven* skiljer sig från TV-serierna genom att den utspelar sig under korsriddarepoken medan TV-serierna utspelar sig i nutid. Budskapet är dock ungefär det samma, att vi måste eftersträva

förståelse för de andra, i det här fallet araberna, och det gör vi genom att försöka förstå orsaker och bakgrunden till olika händelser.

Från terrorister till offer

Så sent som 1999 representerades palestinierna av en beväpnad, skrikande och helt obegriplig man som hotade Al Pacinos TV-team i *Insider*, en film som egentligen handlade om den amerikanska tobaksindustrin och dess offer. Araber utgjorde ett hot mot västerlänningar och västvärlden, de var giriga och hindrade utvecklingen. Sedan invasionen i Irak har världen fått se andra araber genom nyhetssändningarna, oskyldiga offer som drabbades av Saddam Husseins diktatur och sedan ett krig som har påverkat hela befolkningen. I både amerikanska och brittiska serier har man förstått irakiernas bitterhet gentemot västvärlden och att många av terrordåden är en hämnd mot västerländskt inkräktande.

Den brittiska agentserien *Spooks* är egentligen en vanlig deckarserie i ny förklädnad. Ett par av agenterna på MI6 kidnappas av irakiska terrorister som vill hämnas att deras barn mördas av amerikanska missilier. På grund av alliansen med USA drabbar hämnanden även Storbritannien. En liten grupp tvingar huvudpersonen Adam att hjälpa den irakiska kvinnan Khatera att komma in på en konferens om Iraks framtid där hon ska spränga sig själv i luften och samtidigt ta med sig den brittiske premiärministern, irakiska ledare och amerikanska finanisärer.

Khatera har förlorat hela sin familj och i sorgen och ilskan har hon presats att agera ut sin ilska genom att hindra att konferensen genomförs. Till en början är hon förtegen om sin bakgrund men allt eftersom avsnittet går mot sitt slut, får vi veta mer om hennes bakgrund och att hon har övertalats av en mer kallsinnig man att offra sitt liv för hämnanden.

Även i *Terrornätet* presenteras skälen till att en egyptisk läkare blir terrorist. Han har förlorat sin familj och hans vän Muhammad utövar mycket starka påtryckningar, vilket leder till att han istället för att rädda liv, skördar liv genom att aptera en bomb som dödar brittiska, amerikanska och irakiska diplomater vid en konferens.

Den amerikanska serien *Vita huset* har höga ambitioner att förklara världen genom drama för en publik som dagligen matas med korta nyheter i ett högt tempo. De sista två avsnitten på säsong fem riktade sitt fokus mot Israel-Palestina-konflikten. Genom att Donna, assistent till en av president

Bartlets medarbetare, placeras som observatör i Palestina och Israel, får TV-tittaren träffa ett antal olika människor som på olika sätt är drabbade av konflikten och som försöker lösa vardagens problem trots att de saknar medel. Allihop är mer eller mindre offer för en politisk situation skapad för femtio år sedan. I avsnitten intervjuar Donna såväl palestinier, som inte kan komma in till sina jobb i Israel på grund av att vägspräckarna är stängda, som israeliska soldater och bosättare.

Alla talar arabiska

Ibland förekommer arabiska ord och fraser mer som en krydda i den engelska dialogen, men i *Terrornätet* ger Muhammad sina instruktioner till läkaren på arabiska. Han får veta var, när och hur han ska gå till väga. Araberna i film och TV talar nu annars mycket bra engelska och på så vis får vi en dialog som blandar de två språken. Också i *Spooks* talar de irakiska terroristerna arabiska med varandra, men de behärskar även engelska till fullo.

De riktigt ambitiösa västerländska agenterna i TV-serierna talar numera arabiska, istället för ryska. Agenten Adam i *Spooks* har länge vistas i ett arabiskt land. Han behärskar därför språket väl och förstår mer än vad terroristerna inser. Detta ger honom ett visst övertag och när han förstår att Khatera lider med honom och hans kidnappade hustru, lyckas han övertala henne att inte spränga bomben hon bär inopererad i sin mage.

Att kunna arabiska ger också respekt vid förhandlingar. På så vis kan den brittiska agenten Emily i *Terrornätet* knyta kontakter när hon och hennes brittiska och amerikanska kollegor tar upp jakten på det terrornät som har al-Qaida som förebild. Här fungerar de arabisktalande västerlänningarna som tolkar åt oss, vi som inte behärskar arabiska. Emily har dessutom en kollega som ursprungligen kommer från Egypten och som därför kan agera i skiftande miljöer och också förhindrar att ett av bombdåden genomförs fullt ut.

Det förekommer även andra personer som har kunskaper i arabiska. Colin, en journalist, hjälper Donna i *Vita huset* med att översätta bandet från en kvinnlig självmordsbombare. På så sätt får hon veta att kvinnan utför handlingen för att, som hon uttrycker det, kunna knacka på himlaporten med sionisternas skallar och att hon lämnar man och två barn efter sig. En annan palestinier berättar sarkastiskt att en martyr får 2000 dollar för att

genomföra en attack, vilket kan ses som ett sätt att försörja familjen på, åtminstone under en viss tid.

Skurken, innerst inne

Vår tids terrorism har ersatt det Kalla kriget som inspirationskälla. Det var på sätt och vis enklare då eftersom det bara fanns två maktsfärer. Nu lever vi med situationer då vi inte vet vem som ligger bakom eller vad konflikten handlar om. Det finns också många små grupper som agerar på egen hand. *Vita huset*, *Spooks* och *Terrornätet* försöker ändå ge förklaringar till terroristernas handlingar och visa på hur lätt det är att bli en person som vill hämnas oförrätter. Med moderna medel kan man hämnas genom att mörda mängder av oskyldiga och på avstånd utgöra ett hot för ett helt samhälle.

Vid två tillfällen förekommer scener där det görs jämförelser mellan dem som kämpar för att rädda världen och skurkarna. I första fallet är det när den brittiska agenten Emily i *Terrornätet* har förlorat sin medarbetare och älskare, en CIA-agent med arabiskt ursprung, men har fångat skurken Muhammad. Han har använt sig av pojkar för att utlösa en bomb vid en OPEC-konferens. Emily är upprörd över att han utnyttjar andra men själv går fri. Nu ligger hans liv i hennes händer och hon erkänner att hon förstår hans känslor av ilska och hjälplöshet men att hon inte tror att han vill bli martyr. Hans egoism provocerar henne att genomföra en skenavrättning. Han är skakad av hennes agerande och hon inser att hon håller på att bli som han. Medan Muhammad placeras under en sträng bevakning av soldater, väljer Emily att säga upp sig för att behålla sin värdighet.

Det andra exemplet är när Khatera i *Spooks* visar sympati för agenten Adam, vars fru hålls gisslan. Khatera själv har förlorat alla hon älskade, men här vinner medkänslan för andra människor över behovet av hämnd. Khatera visar att hon trots den egna sorgen kan känna med andra. Medan den irakiske mannen mördar en av agenterna från MI6, lyckas Adam förhandla med Khatera om att inte utlösa bomben.

Det finns dock en skillnad mellan Muhammad i *Terrornätet* och Khatera i *Spooks* genom att Muhammad framställs som mer cynisk person och agerar som en entreprenör, medan Khatera agerar under ett stort känslotryck. I hennes fall ligger inga politiska eller religiösa skäl bakom, bara en stor mänsklig sorg. Muhammads egentliga skäl får vi inte veta.

Bilden av den arabiske skurken har alltså förändrats från att vara ett namnlöst hot mot västvärlden till att bli en människa, en verklig person, som utför onda handlingar, men som också kan ändra sig och agera mänskligt och medkännande. Läkaren i *Terrornätet* genomför den terrorhandling han har fått i uppdrag att utföra, men det skrämmar honom att han har blivit en mördare och han väljer istället att återgå till att rädda liv i ett flyktingläger i öknen.

Historisk täckmantel

I *Kingdom of heaven* är det en korsriddare som har huvudrollen. Det är en genomgod ung man, gestaltad av Orlando Bloom, som ska slåss för att det Heliga landet bevaras kristet. Väl i Jerusalem visar det sig att det inte är araberna som är de största skurkarna utan några korsriddare som drivs av ett maktbegär och en egoism som leder till att ett stort antal människor slaktas på slagfälten. Där möter de nämligen den oslagbare arabiske ledaren Salah ad-Din, som hellre förhandlar än krigar. Hans budskap är att Jerusalem ska vara tillgängligt för dem alla – judar, kristna och muslimer.

I bioversionen talar araberna arabiska, medan de i nätversionen talar engelska. Salah ad-Din och hans medarbetare gestaltas dock av arabiska skådespelare och talar därför en arabisk dialekt, men i förhandlingar med korsriddarna sker dialogen helt på engelska. Man skulle kunna tolka detta som att araberna mer än västerlänningarna anstränger sig för att förstå sina medmänniskor och uppnå samförstånd, men antagligen handlar det mer om att filmen i första hand riktar sig till en amerikansk publik som inte gärna läser textremsor.

Det som är intressant med *Kingdom of heaven* är de ombytta rollerna. De skurkaktiga korsriddarna får i slutet sitt straff och Orlando Blooms rollfigur ger upp i utbyte mot att alla får behålla livet. Det är en starkt romantiserad bild av historien som ligger långt ifrån den bild som ges i *Terrornätet*, *Spooks* och *Vita huset*.

Vem får sista ordet?

Även om Muhammad fångslas och övervakas i *Terrornätet*, är det inte säkert att han inte kommer tillbaka. Khatera i *Spooks* däremot lär inte ut-sätta sina medmänniskor för fler bombattacker. Däremot kommer araber,

framför allt palestinier, att återkomma i *Vita huset*, för där är ännu inte sista ordet sagt.

I de två avsnitten av *Vita huset* ges ett tiotal olika förklaringar till varför fredsprocessen mellan Israel och Palestina inte går framåt genom att flera olika representanter för de olika befolkningsgrupperna får komma till tals. Samtidigt förs förhandlingar på hög nivå mellan den amerikanske presidenten Bartlet, PLO och den israeliska regeringen. Bartlets närmaste medarbetare Leo är pro-Israel och förespråkar en hårdare taktik mot palestinerna, medan presidenten själv fortfarande tror på en fredsprocess. Men det blir varken Leo eller presidenten som får sista ordet, utan PLO-ledaren Farad, som har vissa likheter med verklighetens Arafat. I en TV-intervju tackar han för inbjudan till förhandlingar på Camp David, vilket överraskar den amerikanska administrationen, eftersom en sådan inbjudan inte ens har varit på tal.